

MÍSTO VÝKLADU ZÁKONA V OBORU OBECNÉ TEORIE PRÁVA A OTÁZKA JEDINEČNOSTI PRÁVNÍHO VÝKLADU

JAN PINZ

Právnická fakulta University Karlovy v Praze, Česká republika

Abstract in original language

Lokace výkladu zákona v rámci disciplíny obecné teorie práva. Otázka přípustnosti jednoho nebo více právních řešení nacházejících se v mezích výkladu jedné právní normy.

Key words in original language

Výklad zákona; obecná teorie práva; jedinečnost právního řešení; meze výkladu právní normy.

Abstract

Setting of law's interpretation within the discipline of the general theory of law. Question of admissibility of one or more legal solutions being found within one percept's of law interpretation.

Key words

Interpretation of the law; general theory of law; uniqueness of legal solubility; limits percept's of law interpretation.

1. ÚVOD

Jednou z nejvýznamnějších součástí právního poznávání je interpretace zákona. Tento druh právní gnoseologie, tedy poznávání zákonů odvozuje svou významnost od skutečnosti, že se poznáním zákonných norem poznává základ státního právního řádu a jeho nejvyšší formy.

Právní poznávání má dvojí rozměr. Jednak je to nauka o poznávání práva vůbec a jednak je to poznávání práva samotného, zejména zákona. Jinými slovy právní poznávání má dimenzi jednak abstraktní – teorii právního poznávání a jednak konkrétní – praxi právního poznávání. Přičemž právní gnoseologie je jako obecná teorie poznání práva *genus proximum* a právní noetika jako obecná nauka o poznávání práva vůbec spolu s právní metodologií jako naukou o správném poznávání práva jsou *differentia specifica*.

Předmětem tohoto pojednání je především teoretická stránka výkladu zákona, jakož i umístění tohoto druhu poznávání práva v celém oboru obecné teorie práva.¹

2. MÍSTO VÝKLADU ZÁKONA V OBORU OBECNÉ TEORIE PRÁVA

Lokace výkladu zákona v rámci oboru obecné teorie práva není nesporná. Jistá shoda v právní nauce panuje v tom, že se samotný výklad normativních právních aktů pokládá za jakousi předfázi výkonu práva, tj. jeho realizace a zejména jeho aplikace. Náleží tedy část materie výkladu práva do oblastí právní praxe vedle celé složky uskutečňování a používání právních norem, která představuje především prvek volní.

Nejabstraktnější část nauky o výkladu zákona, tzn. poznávání forem, v nichž se interpretují normativní právní akty, je teorií interpretace práva. Tato část právní gnoseologie, tzn. interpretační principy a pojmy, tvoří důležitou součást obecné teorie práva. Lze proto konstatovat, že místo výkladu zákona v oboru obecné teorie práva, tedy místo teorie výkladu zákona se nachází v té části tohoto oboru, který tvoří základ vědeckého poznání práva.

Tam, kde se pomocí poznávacích forem, v nichž se interpretují normativní právní akty, tyto akty poznávají jako právní normy, jde již o vědu interpretace práva jako součást obecné právní vědy. Uplatněním poznávacích nástrojů obecné teorie práva dochází k obecně myšlenkovému poznání právních norem. Tento postup se svou pořadací, sjednocovací a argumentační složkou náleží proto již také do obsahu právní noetiky a právní metodologie.²

Aplikace poznatků právní noetiky a právní metodologie při konkrétním výkladu normativních právních aktů je pak záležitostí zvláštních právních věd (odvětvově specializované právní vědy, resp. dogmatické právní vědy), popřípadě jurisprudence. V této fázi aplikovaného poznávání práva bezprostředně spjatého se samotným výkonem práva osciluje už povaha interpretační činnosti mezi aplikovanou právní vědou, resp. naukou právní praxe a samotnou právní praxí.

Teorie interpretace práva jako nejabstraktnější část nauky o výkladu normativních právních aktů a vlastní složka obecné teorie práva, konečně

¹ Místo výkladu zákona v oboru obecné teorie práva je zde chápáno ve vlastním významu, tj. jako pojmenování části prostoru, kterou v něm zaujímá určitý právní jev, a to výklad zákona v rámci celého oboru teorie práva. nejde zde tedy o úlohu výkladu zákona jak by mohl naznačovat někde použitý anglický překlad slova „místo“ výrazem „the role“.

² Viz k tomu Weyr, F.: *Teorie práva*. Brno-Praha: Orbis 1936, s. 62 a násl.; Král, J.: *Československá filosofie*. Praha: Melantrich 1937, s. 74 a násl.

rozlišuje i jednotlivé etapy tohoto procesu, jehož cílem je objektivní zjištění obsahu o smyslu právních norem.³

Nauka o výkladu podzákoných právních předpisů není samostatnou kapitolou teorie interpretace práva, nýbrž je organickou součástí této právní gnoseologie, uvnitř ní a v jejích mezích se musí pohybovat. Nižší stupně nauky o výkladu podzákoných právních předpisů náleží již podle své podstaty do oboru obecné právní vědy a dogmatické právní vědy, popřípadě do oboru praktického právoznalectví.⁴

3. LOGICKÁ PODSTATA POZNÁNÍ PRÁVNÍ NORMY

Právní norma, především zákonná právní norma, je autoritativní představa o povinném nebo oprávněném chování. V tom tkví regulativní funkce právní normy. Právní norma není izolovaný právní jev, nýbrž představuje součást určitého logicky uzavřeného normového souboru, tj. právního řádu konkrétního státu.

Soubor vytvořených zákonných norem je projevem subjektivní vůle dominující toho času v určité lidské společnosti a určované jejími potřebami, jejichž objektivita je více či méně deformována v závislosti na stupni manipulace veřejného mínění panující složkou společnosti. Ovšem je tu stát, který tuto subjektivní vůli formalisuje a dává jí tak punc vůle objektivní a transformuje jí do systému norem objektivního práva. Proces poznání objektivního práva je proto procesem poznávání jeho jednotlivých právních norem. Vlastní interpretace normativního právního aktu jako důležitá součást normativního právního poznávání je poslední fází celého právního výkladu.⁵ Úkolem této interpretace je poznat pravý obsah právní normy, a to v logické souvislosti s ostatními právními normami obsaženými v právním řádu, u něhož zároveň předpokládáme logickou jednotnost.⁶ Právní norma je však vyjádřena v jazykovém textu, z něhož musí být vyvozena její logická forma včetně struktury, a to pomocí určitých myšlenkových obrátů a postupů. Logická formalisace obsahu právní normy probíhá jako vyvozování konkrétního právního vztahu z abstraktní právní normy.⁷ Jako mezihra se uplatňuje právě poznávání právní normy, kdy

³ Specifikace jednotlivých etap interpretačního postupu v nejširším smyslu, tj. problematika diplomatiky, hermeneutiky a exegese právních pramenů není předmětem této práce.

⁴ Viz k tomu Pinz, J.: Způsoby poznávání práva jako nalézání práva právní vědou, soudnictvím a právoznalectvím. In Sborník z mezinárodní vědecké konference „Dny práva, Days of Law“ 2. roč. Spisy PFMU č. 337 (řada teoretická). Brno: MU 2008, s. 1271.

⁵ Viz text sub poznámka 3.

⁶ Srv. Procházka, A.: Tvorba práva a jeho nalézání. Praha – Brno: Orbis 1937, s. 27.

⁷ Viz též Steiner, V.: Logická formalizace právních norem a vztahů. Právník, 1985, CXXIV, č. 11, s. 994 – 996.

abstraktní právní norma se cestou výkladu právního textu rekonstruuje. Zásada nepřípustnosti kontradikce abstraktních právních norem v rámci právního řádu klade velké nároky na poznání těchto právních norem, neboť jejich kontradiktornost je zároveň vyloučena i u abstraktních normativních vět jako obecně závazných podmínek v normách obsažených a jimi representovaných. Proto se při jejich interpretaci používá výroková logika a deontická logika, tj. logika normativních věd a argumentace, které slouží pro objasnění vzájemných vztahů abstraktních právních norem a normativních vět včetně výroků, které je podmiňují. Poznání abstraktní právní normy „je ve své podstatě určením subsumpčních podmínek pro použití konkrétní normy, jakož i určení *disposic* s těmito podmínkami spojených.“⁸

Interpretace právních pramenů v konstantním stavu je záležitostí právní logiky formální. Interpretace právních pramenů ve variabilním stavu, resp. v procesu plynutí času je naopak předmětem právní logiky materiální, resp. dialektické, neboť jen zde lze přizvat k účasti na poznávání obsahu a smyslu právních norem též *ratio legis* a *occasio legis*.

4. JEDINEČNOST NEBO MNOHOST PRÁVNÍCH ŘEŠENÍ V RÁMCI POZNÁNÍ JEDNÉ PRÁVNÍ NORMY

Panující nauka interpretační nepochybuje, že cílem výkladu zákona je objasnění smyslu a obsahu právního textu zpravidla v hranicích právní normy.⁹ Při výkladu podzákonných právních předpisů vyžaduje postup *lege artis* pohybovat se v mezích právních předpisů zákonných, resp. v rámci interpretovaných právních textů zákonných. Pokud jde o výklad jiných právně významných skutečností jako jsou individuální právní akty nebo právní úkony, je jejich rozsah obdobně vázán formální i materiální stránkou právních norem, které aplikují nebo realizují.

Výklad normativního právního aktu má zabezpečit přesné a úplné vyjádření státní vůle obsažené v právních normách, které jsou cestou hermeneutiky a exegese právních pramenů rekonstruovány. Ovšem o právním textu ne vždy platí, že jde o slova „*linguae certa loquentes*.“ Ba naopak mnohdy smysl slov označujících právní skutečnosti se nekryje s těmito skutečnostmi přesně, nebo se stále označují stejnými slovy, ač se samy mění v průběhu času. Konečně může být v zákoně použité slovo nebo právní věta, které

⁸ *Ibidem*, s. 998.

⁹ Viz Boguszak, J. a kol.: *Teorie státu a práva*. Díl I. Praha: Orbis 1967, s. 445; Veverka, V. – Čapek, J. – Boguszak, J.: *Základy teorie práva*. Praha: Aleko 1991, s. 82; Veverka, V. – Boguszak, J. – Čapek, J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex 1996, s. 126; Boguszak, J. – Čapek, J.: *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia 1997, s. 127; Knapp, V.: *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck 1995, s. 169; Gerloch, A.: *Teorie práva*. Plzeň: A. Čeněk 2007, s. 139.

připouštějí více výkladů, popř. nedávají zcela srozumitelný smysl. Přesto je úkolem objektivní interpretace právního textu odkrýt vlastní smysl zákonodárného projevu a poznat zákonnou normu v její celistvosti výkladem skutečného významu znaků použitých k vyjádření právní myšlenky.¹⁰ Rekonstruovaná právní norma je předurčena obsahovou strukturou a formální stránkou interpretovaného zákona. Její smysl a obsah nemůže být mnohoznačný, ale jednoznačný. Tak jako je účelem zákonodárství dosáhnout jednotného postupu v regulaci společenských vztahů k zajištění rovnoprávnosti, je stejně tak účelem výkladu zákona napomoci k jednotnému postupu při uskutečňování práva v praxi. Proto výkladem poznaná právní norma musí odpovídat racionabilitě právního řádu, tzn. že každá taková rekonstruovaná právní norma nejenom souvisí s právním řádem, ale tvoří s ním axiologický celek při respektování jeho hierarchie.

Je-li předním úkolem interpretace zákona zjistit racionální rámec rekonstruované právní normy, pak se nutně klade otázka, zda-li z více různých jazykových významů právního textu lze také dospět k více právním řešením nacházejícím se uvnitř této normy. Jinými slovy, zda-li je právně konformní, aby v mezích výkladem poznané právní normy se připouštělo i více právních řešení při její realizaci nebo aplikaci. Interpretace vede k objektivnímu poznání platného práva, tj. k odkrývání skutečného smyslu a obsahu právní normy. Je tomu tak proto, že interpretace ve své vrcholné poloze je součástí soustavy vědeckého poznání práva, která je způsobilá podat objektivní obraz práva. Řešení otázky *quid iuris?* nelze zodpovídat tak, že po právu je stejně tak řešení A jako B nebo C. *Ius* zná jen buď, anebo.¹¹ Interpretace práva je nikoliv procesem libovůle, který se často zakrývá tzv. tvůrčím přístupem umožňujícím vystoupení z nepříjemného krunýře zákona, nýbrž je procesem determinovaným zásadou legality. Soudobé módní úvahy o mnohosti právních řešení nacházejících se v rámci jedné výkladem poznané právní normy patrně vznikají z nelichotivé skutečnosti, že nynější úroveň tuzemské legislativy je zřejmě nejhorší od dob Přemyslovců, a že se právní řád stal obtížným více pro odborníky než pro laiky. Druhým aspektem je nekritické velebení cizorodého prvku interpretační nauky tzv. volného nalézání práva,¹² jehož podstatou je soudní dotváření práva, event. soudní tvorba práva, přinejmenším *praeter legem* nebo *extra legem*, popř. i *contra legem*. To je ovšem cesta nejen k účelové desinterpretaci práva, ale i k jeho falsifikaci, jejíž první obětí jsou právní jistoty jako formální spravedlnost, jakož i rovnost hodnocení subjektů právních vztahů jako materiální spravedlnost. Vztah interpretace práva

¹⁰ Srv. Procházka, A.: *Opus citatum*, s. 27 a 118.

¹¹ Není libovůlí interpretačního aktu, jestliže věrně vykládá varianty aplikačního prostoru tam, kde zákonodárce ponechává na vůli orgánu aplikujícího právo více možností.

¹² To souvisí s odsuzováním kognitivní teorie v oboru interpretace práva, viz např. Kubů, L. – Hungr, P. – Osina, P.: *Teorie práva*. Praha: Linde 2007, s. 113 – 114.

k jeho existenci tedy nemůže být předmětem voluntaristické záliby interpretátora. Takto je třeba posuzovat pojmání interpretace práva některými úředníky a soudci, kteří se patrně vzhledli v dávných privilegiích kněžských sborů římských pontifiků z patricijských rodin – autoritativně vykládat právo určené plebejcům, tedy vnímat manipulaci s výkladem práva jako zdroj politické moci bez demokratického mandátu. Proto lze u novodobých hledačů takových kastovních výsad spatřovat snahu pokládat svévolný výklad zákona za zvlášť cenné mysterium jejich osobní důležitosti.¹³

5. ZÁVĚR

Právní realita přináší nekonečné množství nejrůznějších právních jevů, přičemž žádný z nich neexistuje izolovaně sám pro sebe, mimo vztah s jiným, ale také žádný z nich není absolutně shodný s jiným právním jevem. A právě tak přináší i interpretace práva řadu právních problémů, neboť poznávání práva má stejně jako láska tisíc tváří, ale jen jedna z nich je ta pravá. Z mnoha interpretačních právních problémů lze vybrat tři nejaktuálnější.

První z nich se týká frekventované otázky, zda je interpretace práva jeho dotvářením, resp. zda-li je – jak se rádoby moudře říká - dovyprávěním příběhu, který začal zákonodárce,¹⁴ tedy zda je proces interpretace práva finální částí procesu tvorby práva? Pak jde zároveň o otázku, zda do pojmu poznání práva patří i prvek tvorby práva. V poslední době se dokonce častěji objevuje tvrzení, které se tváří jako *communis opinio doctorum*, že výklad práva je jakési dotváření práva.¹⁵ Pojem interpretace práva však není amfibolní, má jen jeden význam, a to pouze ten, že je to soubor úvah, kterými se určuje přesný smysl právního textu. Není to ani doplnění právního textu, ani jeho oprava, ani jeho přetvoření. Poznání práva jako činnost intelektuální není tvorbou práva a stejně tak není ani částí této tvorby, tzn. jakýmsi dotvářením práva. Interpretace práva také není jeho interpolací, tzn. není procesem, kterým se k pramenům práva něco přidává. Stejně tak interpretace není vydáváním prováděcích právních předpisů, ani novelizací interpretovaných právních předpisů. Interpret zákona je tlumočník zákona nikoliv zákonodárce sám.

¹³ Nejvíce prostoru pro interpretační libovůli skýtá výklad teleologický, následuje výklad historický včetně *argumentum e ratione legis*, tzn. výklad *e ratione legis*, dále výklad tzv. funkcionální a výklad systematický. Srv. Knapp, V.: *Opus citatum*, s. 171.

¹⁴ V této souvislosti se leckdy idolatricky cituje R. Dworkin, viz např. Kubu, L. – Hungr, P. – Osina, P.: *Opus citatum*, s. 114.

¹⁵ Viz též *Ibidem*, s. 114. Nelegálnost tzv. dotváření práva se někdy, byť zcela ojediněle obhajuje údajnou jeho legitimitou, viz např. Melzer, F.: *Metodologie nalézání práva*. Praha: C.H.Beck 2010, s. 218.

Ani druhý interpretační problém není neznámý. Jeho podstata tkví v otázce, zda se interpretace má řídit vůlí zákonodárce nebo vůlí zákona? V interpretační praxi se nejednou pátrá po vůli zákonodárce za použití historického výkladu. Tento postup je jednak teoreticky mylný a jednak odporuje požadavku legality výkladu práva. K tomu se ve stěžejní literatuře uvádí: „Účel normativního aktu, resp. úmysl normotvůrce je třeba respektovat, pakliže tento účel či úmysl jednoznačně vyplývá ze samého textu normativního aktu. Nelze tedy přihlížet např. k tomu, upravit-li normotvůrce omylem věc jinak, než bylo jeho úmyslem. Není-li úmysl normotvůrce jednoznačně zřejmý ze smyslu textu a k jeho osvětlení by bylo zapotřebí historického výkladu, pak tento historický výklad není rozhodující... a to v zájmu zákonnosti a právní jistoty... Výklad úmyslu zákonodárce by nemohl změnit výklad smyslu podle textu normy... Organizace a občané mohou činit právní úkony jen vycházejíce ze smyslu textu právní normy a na něj spoléhající v dobré víře nemají možnost ani povinnost zkoumat normotvůrcův úmysl jinak než na základě textu normativního aktu. Eventuální omyl normotvůrce ve formulaci je pro interpretaci irelevantní, směrodatný je smysl textu normy.“¹⁶ Je zřejmé, že motivy zákonodárce a jeho úmysly nejsou pro interpretaci zákona rozhodné, jejich prosazování by vlastně mohlo vést k volnému uvážení při uplatňování zákonných norem a de facto i k porušování zákonnosti.¹⁷ Proto lze konstatovat, že úmysl zákonodárce platí jen potud, pokud dostal svůj objektivně zjistitelný výraz v textu právní normy. Legální interpretace práva sleduje to co zákonodárce skutečně vyjádřil v právním textu, tj. bere do úvahy jen jaký význam má skutečný jazykový projev. Objektivní obsah právní normy je dán formulací textu v normativním právním aktu, neboť jeho výklad musí být vždy v souladu s touto formulací.¹⁸ „Konkretizace právní normy musí ovšem probíhat v rámci vymezeném textem normativního aktu. Jiné chápání konkretizace právní normy by vedlo k narušení zásad zákonnosti.“¹⁹ Vůle zákonodárce zřetelně vyjádřena v jazykem formulovaném textu zákona je tzv. vůlí zákona, která je závazná pro všechny druhy výkladu práva.²⁰

Třetí interpretační problém – z mnoha dalších – se vztahuje na otázku zda výklad slovních znaků (jazykových termínů a výrazů) uvedených v zákoně

¹⁶ Boguszak, J. a kol.: *Teorie státu a práva*. Díl I. Praha: Orbis 1967, s. 445 – 446.

¹⁷ Při výkladu svatého písma jako písemných památek se naopak přihlíží k smyslu, který mu jeho původci dali v dávnověku, v době jeho vzniku. Exeget hledí při exegesi do minula.

¹⁸ Srv. Boguszak, J. a kol.: *Opus citatum*, s. 449. Otázce zákonnosti je dosud v odborné literatuře věnována malá pozornost. Světlou výjimkou je dílo Harvánek, J. a kol.: *Teorie práva*. Plzeň: A. Čeněk 2008, s. 364 – 366.

¹⁹ Veverka, V. – Boguszak, J. – Čapek, J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex 1996, s. 126 – 127.

²⁰ Srv. k tomu Boguszak, J. a kol.: *Opus citatum*, s. 449.

má vycházet z jejich významu z doby tvorby návrhu zákona nebo z doby výkladu zákona? Tedy zda-li se má použít interpretace *ex tunc* nebo *ex nunc*? Není neznámo, že slovesný obsah právních předpisů, který tvoří vnější stavbu právních norem, způsobuje četné nejasnosti při své funkci označovat právní skutečnosti v průběhu času. Řešení problému interpretace *ex tunc* nebo *ex nunc* je třeba spatřovat v tom, že výklad zákona bere za základ význam slov v době interpretace, ale přitom zároveň musí promítnout význam slov z doby tvorby zákona do doby jeho výkladu. Pouze v případě výkladu syntaktických větných spojení musí interpretace zákona setrvat na významu slov z doby zákonotvorby.

6. APPENDIX

Poslední poznámka patří tzv. mocensko-organisačnímu výkladu, o kterém se občas hovoří s příděchem potřeby sjednocovat výklad právních předpisů. Nechceme-li vědomě zaměňovat činnost intelektuální (poznání) s činností volní (chtění), pak do pojmu výklad práva nepatří výklad autoritativní. Takový druh výkladu je vlastně *contradictio in adiecto*, neboť žádný druh poznávání nikoho nezavazuje. Z toho lze dovodit indebitnost a zpravidla i predestinovanost každého tzv. mocensko-organisačního výkladu. Autorita výkladu práva musí plynout pouze z odborné přesvědčivosti a úrovně podaného výkladu, nikoliv z násilné povahy interpretačního aktu. Uznání přednosti výkladu závisí na tzv. vnitřní pravdě tohoto aktu, který se jako takový vžil *cum opinione necessitatis*. Ostatně ani naopak výklad zákona nemůže způsobit nikomu újmu „*Constructio legis non facit iniuriam*.“

Literature:

- Boguszak, J. - Čapek, J. - Gerloch, A.: *Teorie práva*, Praha: ASPI Publishing, 2003, ISBN 80-85963-38-8
- Boguszak, J. a kol.: *Teorie státu a práva. Díl I.* Praha: Orbis, 1967
- Boguszak, J. – Čapek, J.: *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia 1997
- Gerloch, A.: *Teorie práva*. Plzeň: A. Čeněk 2007
- Harvánek, J. a kol.: *Teorie práva*. Plzeň: A. Čeněk 2008
- Knapp, V.: *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck 1995
- Král, J.: *Československá filosofie*. Praha: Melantrich 1937
- Kubů, L. – Hungr, P. – Osina, P.: *Teorie práva*. Praha: Linde 2007
- Melzer, F.: *Metodologie nalézání práva*. Praha: C.H.Beck 2010

- Pinz, j.: Způsoby poznávání práva jako nalézání práva právní vědou, soudnictvím a právoznalectvím. In Sborník z mezinárodní vědecké konference „Dny práva, Days of Law“ 2. roč. Spisy PFMU č. 337 (řada teoretická). Brno: MU 2008
- Procházka, A.: Tvorba práva a jeho nalézání. Praha – Brno: Orbis 1937
- Steiner, V.: Logická formalizace právních norem a vztahů. Právník, 1985, CXXIV, č. 11
- Veverka, V. – Boguszak, J. – Čapek, J.: Základy teorie práva a právní filozofie. Praha: Codex 1996
- Veverka, V. – Čapek, J. – Boguszak, J.: Základy teorie práva. Praha: Aleko 1991
- Weyr, F.: Teorie práva. Brno-Praha: Orbis 1936

Contact – email

jan.pinz@centrum.cz